

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

навчання молодших школярів. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2011. С. 64–119.

6. Медведь Н. Розвиток діалогічного мовлення засобами інсценізації. Харків : Основа, 2017. 112 с.

7. Пономарьова К. Українська мова та читання : підручник для 3 класу ЗЗСО. Ч. 1. Київ : УОВЦ “Оріон”, 2020. 160 с.

8. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти : 1–2 та 3–4 класи. Київ : Світоч, 2019. 336 с.

REFERENCES

1. Vashulenko, M.S., Vasykivska, N.A. & Dubovyk, S.P. (2020). *Ukrainska mova ta chytannia* [Ukrainian language and reading]. Textbook for 3rd grade. institutions of general secondary education (in 2 hours). Part 1. Kyiv, 160 p. [in Ukrainian].

2. Strebna, O. & Sotsenko, A. (Eds.). (2006). *Interaktyvni metody navchannia v praktytsi pochatkovoї shkoly* [Interactive learning methods in elementary school practice]. Kharkiv, 176 p. [in Ukrainian].

3. Pometun, O., Kobernyk, G., Komar, O. et al. (2009). *Interaktyvni tekhnolohii navchannia v pochatkovii shkoli*

[Interactive learning technologies in elementary school]. Education manual. Uman, 264 p. [in Ukrainian].

4. Ischenko, O. & Ischenko, A. (2020). *Ukrainska mova ta chytannia* [Ukrainian language and reading]. Textbook for 3rd grade. Part 1. Kyiv, 112 p. [in Ukrainian].

5. Kondratiuk, O.M. (2011). *Tekhnolohiia orhanizatsii navchalnoho dialohu molodshykh shkoliariv* [The technology of organizing an educational dialogue of junior high school students]. *Developmental technologies of teaching junior high school students*. Kharkiv, pp. 64–119. [in Ukrainian].

6. Medved, N. (2017). *Rozvytok dialohichnoho movlennia zasobamy instsenizatsii* [Development of dialogic speech by means of staging]. Kharkiv, 112 p. [in Ukrainian].

7. Ponomarova, K. (2020). *Ukrainska mova ta chytannia* [Ukrainian language and reading]. Textbook for 3rd grade ZZSO. Part 1. Kyiv, 160 p. [in Ukrainian].

8. *Typovi osvritni prohramy dlia zakladiv zahalnoi serednoi osvity: 1–2 ta 3–4 klasy* (2019). [Typical educational programs for general secondary education institutions: 1–2 and 3–4 grades]. Kyiv, 336 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 14.03.2023

УДК 378.016:373.051.12

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2023.277504>

Юлія Шалівська, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики виховання
Рівненського державного гуманітарного університету

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті обґрунтовано важливість формування комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутнього педагога під час навчання у закладі вищої освіти. Розкриті провідні поняття професійної площини формування комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутнього педагога у процесі фахової підготовки, що потребували окреслення чи уточнення, зокрема, поняття: “фахова підготовка”, “готовність до професійної діяльності”, “професійна компетентність”, “комунікативно-мовленнєва компетентність”, “комунікативно-мовленнєва компетентність майбутнього педагога”, простежено їх взаємозалежність для успішного здійснення майбутньої професійної комунікативно-мовленнєвої діяльності.

Ключові слова: майбутній педагог; фахова підготовка; готовність до професійної діяльності; професійна компетентність; комунікативно-мовленнєва компетентність; комунікативно-мовленнєва компетентність майбутнього педагога.

Лит. 10.

Yuliya Shalivska, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor,
Associate Professor of the Theory and Methods of Education Department,
Rivne State University for the Humanities

FORMATION OF COMMUNICATIVE-SPEECH COMPETENCE OF THE FUTURE TEACHER IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

The multifunctional activity of a teacher, the need to quickly respond to all modern demands, to act effectively in non-standard situations and, at the same time, to be a role model for pupils, require high-quality training of graduates of pedagogical institutions of higher education for future professional activities. The unities of theoretical and practical readiness to carry out pedagogical activity, the formation of personal qualities determine pedagogical competence, which integrates various types of competences that reveal the general abilities of the teacher to organize the educational process. The problem of communicativeness as a professional and personal quality, which ensures pedagogically appropriate communication and contributes to the solution of various pedagogical tasks in professional activity, is of particular importance. The level of communication of the future specialist depends on his worldview, level of education and presence of moral attitudes. The main characteristic of communicative-speech competence are: the teacher's ability to mobilize various knowledge of language, linguistic and non-

linguistic means, situations, rules and norms of communication, and the culture for the effective performance of certain communicative tasks in appropriate contexts or situations.

The article substantiates the importance of the formation of communicative-speech competence of the future teacher while studying at a higher education institution. The leading concepts of the professional plane of the formation of the communicative-speech competence of the future teacher in the process of professional training were revealed, which needed to be outlined or clarified, in particular, the concepts: "professional training", "readiness for professional activity", "professional competence", "communicative-speech competence", "communicative-speech competence of the future teacher", their interdependence is traced for the successful implementation of future professional communicative-speech activities.

Keywords: future teacher; professional training; readiness for professional activity; professional competence; communicative-speech competence; communicative-speech competence of the future teacher.

Постановка проблеми. Прагнення Українці стати рівноправним членом європейської спільноти визначило основну місію вищої освіти – забезпечення “сталого інноваційного розвитку України через підготовку висококваліфікованих фахівців, створення та поширення знань, формування інтелектуального, соціального та духовного капіталу суспільства, готового до викликів майбутнього” [9].

Відповідно до Закону України “Про вищу освіту” [4] метою вищої освіти є здобуття особою високого рівня наукових професійних і загальних компетентностей, які необхідні для діяльності за певною спеціальністю чи в певній галузі знань.

Відтак одним із основних завдань сучасної освітньої системи України постає підготовка компетентних педагогів-професіоналів, здатних до реалізації актуальних моделей навчання, застосування нових форм та методів, впровадження інноваційних технологій, стратегічного планування і здійснення власної професійної творчої діяльності, самостійного врегулювання будь-яких ситуацій, встановлення педагогічно доцільних взаємин зі школярами, їхніми батьками, колегами, керівництвом тощо.

Важливими моментами у формуванні майбутнього випускника закладу загальної середньої освіти за Концепцією Нової української школи [5] є посилені увага здобувачів до оволодіння мовними засобами спілкування, складними комунікативними навичками, знання культурних норм і обмежень у спілкуванні, усвідомлення звичаїв, традицій, етикету у сфері спілкування, дотримання правил пристойності та вихованість, розвитку умінь легко встановлювати контакт з будь-яким співрозмовником.

Продиктований вимогами сьогоденності високий рівень вимог до школярів може бути зреалізований лише тоді, “коли учитель володітиме сукупністю спеціальних знань, умінь та навичок, якостей, професійним досвідом і нормами поведінки, формування яких здійснюється у закладі вищої освіти і забезпечує можливість успішної мовної та мовленнєвої діяльності учнів у системі загальної освіти та поза нею” [10, 284].

Від рівня комунікативно-мовленнєвої компетентності наставників залежить “розвиток особистості та творчої індивідуальності суб’єктів спілкування, підвищення рівня самооцінки, формування

ціннісних орієнтацій, зрештою ефективність педагогічної взаємодії учасників освітнього процесу та результативність навчально-виховної роботи в закладі освіти” [3, 4].

Отже, комунікативно-мовленнєва компетентність є важливою компонентою професійної компетентності педагога, а пріоритетним завданням закладів вищої педагогічної освіти – формування комунікативно-мовленнєвої компетентності вчителя, який у подальшому забезпечить успішний розвиток комунікативно-мовленнєвої компетентності школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання комунікативно-мовленнєвої підготовки педагогів, усвідомлення ними суспільної ролі мови та її реалізації у мовленні кожної особистості все частіше порушуються на різних рівнях – педагогічному, психологічному, лінгводидактичному.

Теоретико-методичні основи формування комунікативно-мовленнєвої компетентності педагога у процесі фахової підготовки досліджували О. Беляєв, М. Вашуленко, М. В’ягютнев, М. Жинкін, Д. Ізаренков, В. Кан-Калик, Т. Ладиженська, Л. Мацько, Н. Пашківська, М. Пентиліук, В. Підгурська, Л. Савенкова, О. Савченко, Г. Сагач та інші. На сучасному етапі це питання стало предметом наукових розвідок Л. Березовської, Ю. Вторнікової, І. Когут, О. Корніяки, О. Максимової, О. Семенов, С. Скворцової та інших.

Незважаючи на велику кількість публікацій з приводу порушеного питання, актуальність досліджень лише нарощується, проблема формування комунікативно-мовленнєвої компетентності педагога у процесі фахової підготовки потребує подальшого наукового вивчення, узагальнення та систематизації.

Мета статті полягає у розкритті провідних понять професійної площини формування комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутнього педагога у процесі фахової підготовки, що потребують окреслення чи уточнення.

Виклад основного матеріалу. Як основне, нами окреслюється поняття “комунікативно-мовленнєва компетентність майбутнього педагога”, що, своєю чергою, передбачає розгляд понять “фахова підготовка”, “готовність до професійної діяльності”, “професійна компетентність”, “комунікативно-мовленнєва компетентність”.

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНО-МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Важливе значення має насамперед поняття “фахова підготовка”, яке розуміємо як оволодіння здобувачем системою компетентностей, необхідних для успішного здійснення майбутньої професійної діяльності.

У повсякденній комунікації та вільному інтернет-просторі переважно послуговуються терміном “фах” у контексті професійної реалізації особистості. Натомість у законодавчій базі все частіше вживається слово “професія”. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови [2, 1530] стверджується, що слова “фах” і “професія” є синонімічними, відтак, їхнє значення зовсім не відрізняється.

У наукових джерелах зміст поняття “фахова підготовка” тлумачать у різних аспектах: з точки зору її організаторів – це процес створення науково-педагогічними працівниками й керівниками ЗВО умов для цілеспрямованого формування і розвитку в майбутніх фахівців компетентності та здатності до професійної діяльності; з точки зору здобувачів освіти – це процес досягнення ними необхідного рівня підготовленості, який би забезпечив готовність до виконання дій за призначенням; як результат професійної підготовки – це готовність її суб’єктів до професійної діяльності [7, 43].

На наш погляд, фахову підготовку необхідно визначати через її результат як сукупність загальних і спеціальних компетентностей, професійних якостей, набутого початкового досвіду та норм професійної поведінки, що сприятимуть успішній подальшій самореалізації здобувача за певною професією або через процес отримання цього результату.

Результатом фахової підготовки є стан готовності майбутнього педагога до професійної діяльності у закладах освіти на основі сформованих компетентностей, особистісних якостей здобувачів, а також предметних знань та умінь.

Нам імпонує визначення Н. Борейко, яка характеризує готовність до професійної діяльності як “складне особистісне явище із багатоплановою і багаторівневою структурою властивостей, здібностей, якостей (психічних, фізичних, розумових, моральних, емоційно-вольових, особистісних), де окремо можна виділити інтегральну якість особистості, пов’язану з її професійними ціннісними орієнтаціями, системою потреб, інтересів, ступенем розвитку професійних здібностей та якостей, рівнем професійних знань, умінь і навичок, а також певний динамічний мобілізаційний стан усіх систем людини (функціональних, психічних, психологічних), які у своїй сукупності дозволяють конкретному суб’єктові ефективно виконувати певну професійну діяльність” [1, 162–163].

Варто зауважити, що під час здобуття освіти у ЗВО неможливо назавжди сформувати готовність до професійної діяльності. Зміни у будь-якій професійній сфері відбуваються безперервно, іноді вони

здійснюються дуже динамічно і потребують швидкого й адекватного реагування на них. Формування готовності до подальшої фахової діяльності не обмежується лише періодом здобуття спеціальної освіти у ЗВО, цей процес продовжується і потім як постійне самовдосконалення. Отже, паралельно з формуванням готовності до здійснення професійної діяльності, здобувачів педагогічної освіти потрібно підготувати також до організації і проведення самопідготовки.

Підвищення конкурентоспроможності майбутніх фахівців на ринку праці забезпечить реалізація у процесі фахової підготовки компетентнісного підходу, за яким освітній процес спрямований на “формування професійної компетентності, яка не лише забезпечить якісне вирішення професійних завдань, а й сприятиме самоорганізації особистості та діяльності фахівця, виявленню й розвитку його творчого потенціалу” [8, 77]. У результаті на перший план висувається не сукупність необхідного теоретичного матеріалу, а здатність людини вирішувати й ефективно діяти в різних нестандартних ситуаціях.

Поняття “професійна компетентність” виражає єдність теоретичної і практичної готовності до професійної діяльності в цілісній структурі особистості й характеризує її професіоналізм. На думку Л. Руденко, професійна компетентність визначається рівнем професійної освіти, індивідуальними здібностями й досвідом особистості, її мотивацією до самовдосконалення, а також творчим і відповідальним ставленням до професійної діяльності [8, 78].

Професійна компетентність – це базова характеристика діяльності спеціаліста; вона включає як змістовий (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти і має головні суттєві ознаки, а саме: мобільність знань, гнучкість методів професійної діяльності і критичність мислення [6].

Ключовим компонентом професійної педагогічної діяльності є комунікативний, що поєднує у собі встановлення ефективної комунікації й підтримання взаємовідносин з учнями, їхніми батьками, колегами, керівництвом, а також побудову висловлювань відповідно до комунікативної мети та дотримання морально-етичних норм і правил спілкування. Тому вагомою складовою професійної компетентності педагога є комунікативно-мовленнєва, яку ми розуміємо як полікомпонентне утворення, що передбачає сформованість різних видів мовленнєвих компетентностей та системи комунікативних умінь, необхідних для успішної комунікативно-мовленнєвої діяльності [10, 289].

Отже комунікативно-мовленнєву компетентність майбутнього педагога визначаємо як складну багаторівневу структуру теоретичних знань, практичних умінь та особистісних можливостей здобувача самостійно і ефективно здійснювати за допомогою мовних і немовних засобів виразності комунікатив-

но-мовленнєву діяльність зі співрозмовниками, зумовлену ситуаціями спілкування; здатність подавати і приймати сформовану і сформульовану засобами мови думку, спрямовану на задоволення комунікативно-пізнавальної потреби мовця у процесі здійснення майбутньої професійної діяльності.

Висновки. Ми можемо стверджувати, що ефективність процесу формування комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутнього педагога у процесі фахової підготовки залежить від розуміння здобувачами вищої освіти сутності провідних понять професійної комунікативно-мовленнєвої площини та взаємозв'язків між ними, усвідомлення необхідності оволодіти під час навчання у ЗВО сукупністю спеціальних знань, умінь, навичок та якостей, що сприятимуть здійсненню успішної комунікативно-мовленнєвої діяльності у процесі подальшої професійної діяльності. Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробці критеріїв і показників комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутнього педагога та моніторингу рівня її сформованості у здобувачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борейко Н. Формування готовності до професійної діяльності у майбутніх фахівців на заняттях фізичного виховання. *Матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції "Theoretical foundations of modern science and practice"* (06–07 квітня 2020 року, м. Мельбурн, Австралія). Мельбурн, 2020. С. 161–163.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2005. С. 1530.
3. Дрозд Т.М. Комунікативна компетентність вчителя: теорія і практика: науково-методичний посібник. Вінниця: ММК, 2013. 124 с.
4. Закон України "Про вищу освіту". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 15.03.2023).
5. Концепція Нової української школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 15.03.2023).
6. Концепція педагогічної компетентності. URL: <http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233> (дата звернення: 17.03.2023).
7. Ненько Ю.П. Підготовка фахівця як предмет психолого-педагогічного аналізу. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2017. Вип. 12. С. 41–45.
8. Руденко Л.А. Формування комунікативної культури майбутніх фахівців сфери обслуговування у професійно-технічних навчальних закладах: монографія. Львів: Піраміда, 2015. 342 с.
9. Стратегія розвитку вищої освіти в Україні на 2022–2032 pp. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 17.03.2023).

10. Шалівська Ю.В. Формування комунікативно-мовленнєвої компетентності майбутнього вчителя початкової школи. *Інноватика у вихованні*. 2018. Вип. 8. С. 284–292.

REFERENCES

1. Boreiko, N. (2020). Formuvannia hotovnosti do profesii noi diialnosti u maibutnikh fakhivtsiv na zaniattiakh fizychnoho vykhovannia [Formation of readiness for professional activity in future specialists in physical education classes]. *Proceedings of the 11th International Conference "Theoretical foundations of modern science and practice"* (06–07 Apr. 2020, Melbourne, Australia). Melbourne, pp. 161–163. [in Ukrainian].
2. Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2005). [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. (Ed.). V.T. Busel. Kyiv; Irpin, p. 1530. [in Ukrainian].
3. Drozd, T.M. (2013). Komunikatyvna kompetentnist vchytelia: teoriia i praktyka [Communicative competence of the teacher: theory and practice]. Scientific and methodological manual. Vinnytsia, 124 p. [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" (2014). [Law of Ukraine "On Higher Education"]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (Accessed 15 Mar. 2023). [in Ukrainian].
5. Kontsepsiia Novoi ukrainskoi shkoly (2016). [The concept of the New Ukrainian School]. Available at: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (Accessed 15 Mar. 2023). [in Ukrainian].
6. Kontsepsiia pedahohichnoi kompetentnosti (2022). [The concept of pedagogical competence]. Available at: <http://www.kgpa.km.ua/?q=node/233> (Accessed 17 Mar. 2023). [in Ukrainian].
7. Nenko, Yu.P. (2017). Pidhotovka fakhivtsia yak predmet psykholoho-pedahohichnoho analizu [Training of specialist as a subject of psychological and educational analysis]. *Professional education: problems and prospects*. Vol. 12. pp. 41–45. [in Ukrainian].
8. Rudenko, L.A. (2015). Formuvannia komunikativnoi kultury maibutnikh fakhivtsiv sfery obsluhovuvannia u profesiino-tekhnichnykh navchalnykh zakladakh: monohrafiia [Formation of communicative culture of future specialists in the field of service in vocational and technical educational institutions: monograph]. Lviv, 342 p. [in Ukrainian].
9. Stratehiia rozvytku vyshchoi osvity v Ukraini na 2022–2032 roky (2022). [Strategy for the development of higher education in Ukraine for 2022–2032]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text> (Accessed 17 Mar. 2023). [in Ukrainian].
10. Shalivska, Yu.V. (2018). Formuvannia komunikativno-movlennievoi kompetentnosti maibutnoho vchytelia pochatkovoї shkoly [Formation of communicative and speech competence of the future primary school teacher]. *Innovation in education*. Vol. 8. pp. 284–292. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 19.03.2023

